

PARTICULARITĂȚI ALE DISCURSULUI ISTORIC LA FRANCISC PALL: ETAPE ȘI MOMENTE

Urmărirea scrisului istoric în cele patru decenii de regim social-politic totalitar relevă un fenomen tulburător: istoriografia națională, ca de altfel toate disciplinele umaniste, a fost înfeudată ideologiei comuniste, care i-a finanțat și dirigit dezvoltarea în funcție de interesele de putere ale clasei politice. Regimul comunist a conferit discursului istoric o funcție ancilară, instrumentalizând istoria, cu scopul de a-și asigura legitimitatea și durata în timp în funcție de propriul ideal de putere.

În istoriografie ravagiile doctrinare au atins proporții considerabile, regimul imbinând o altă istorie conformă cu propriul său ideal politic. Nevoi presante de ordin ideologic impuneau scrisului istoric alte preocupări, orice demers în câmpul istoriografiei fiind îngust instrumentalizat de factorii politici de decizie, conform unor criterii vetuste, ce țineau de sfera protocronismului și a lozincilor patriotarde.

Ar fi însă inexact și păgubitor să se înțeleagă că în aceste decenii de cumplită teroare ideologică, istoriografia ar fi fost în întregime anihilată. Căci dispozițiile ideologice transmise istoricilor întâmpinau o anumită rezistență, impusă de revelația ieșită din masa de informații a unei realități diferite decât cea imaginată. Dincolo de fața agitată a istoriografiei, de valurile ei de suprafață, s-a desfășurat o muncă utilă și fructuoasă, făcută cu probitate și onestitate de care mișcarea istoriografică din România va profita ca de o parte organică a dezvoltării sale. Prin râvna și pasiunea unor istorici dedicați misiunii lor s-au dezvoltat astfel direcțiile inaugurate de marea școală istorică din perioada interbelică. Edițiile de documente și izvoare, cărți scrise cu competență și profesionalitate, unele anuare sau culegeri tematice, preocupări oneste în direcții noi de cercetare, chiar sinteze de anvergură ca cele patru volume de *Istoria României*, aparțin realităților perene ale domeniului.

În fapt, existau două planuri: cel al istoricilor adevărați și cel al unor culturnici mai mult preocupați să „motiveze” teze care erau „agreate” de puterea politică. Cele două planuri nu se interferau decât formal. Ele coexistau într-o stare de opoziție lentă, fiind nevoite să se suporte reciproc: fără activitatea istoriografică serioasă, culturnicii riscau să nu aibă „materie primă”, iar istoricii adevărați se găseau într-un spațiu al vexațiilor morale și profesionale din care nu puteau ieși decât părăsind profesiunea ori țara. În aceste condiții, ambele tipuri de activități s-au dezvoltat în paralel, dar, neîndoielnic este că istoricii adevărați au avut o neîncetată prioritate, nu numai calitativă, ci și cantitativă. Despre un astfel de istoric ne vom referi în expunerea de față, încercând creionarea principalelor trăsături biobibliografice ale personalității sale.

Francisc Pall s-a născut la 24 Noiembrie 1911, la Carei, într-o familie de țărani români greco-catolici. Și-a făcut studiile elementare și secundare în orașul natal unde, de altfel, și-a luat bacalaureatul, la liceul *Vasile Lucaciu*.

Între 1929-1933 a urmat cursurile universității clujene, desăvârșindu-și formația intelectuală în ambianța Institutului de Istorie Universală, condus de profesorul Constantin Marinescu, titularul Catedrei de istorie medie universală și bizantinologie, domenii spre care, la îndemnul și îndrumarea acestuia, se simte atras și cărora le va rămâne fidel în întreaga lui activitate științifică de mai târziu. În ultimii ani de studii la facultate, este numit secretar și bibliotecar al Institutului de Istorie Universală și preparator pe lângă magistrul său. Dedicat studiului și dovedind aptitudini certe de cercetător, își trece licența în litere cu distincția „magna cum laude”.

În 1933 își face apariția pe scena istoriografică cu două articole publicate: *Acte suspecte și false în colecția <<Documentele lui Ștefan cel Mare>> a lui Ioan Bogdan*, în *Revista istorică*, și *Les relations entre la Hongrie et Scanderbeg*, în *Revue historique du Sud-Est Européen*.

În 1936 obține titlul de doctor în litere, în specialitatea Istorie universală și bizantinologie. Titlul tezei: *Ciraco d'Ancona e la crociata contro i Turchi* - indică o strânsă legătură cu preocupările de început ale istoricului, acelea de istorie comparată și de înțelegere a fenomenului cruciadelor într-un context istoric mai larg, sud-est european. Ulterior, în 1938, teza a fost publicată în *Buletin historique de l'Académie Roumaine*.

Beneficiind de sprijinul și recomandarea magistrului său, tânărul istoric își desăvârșește pregătirea, ca bursier al statului român, în Italia și Franța, fiind membru al școlilor române din Roma (1934-1936) și Paris (1937-1938) și auditor la École des Chartes. Dintre personalitățile științifice în jurul cărora și-a împlinit pregătirea științifică se numără, în Italia medievalistul Pietro Fedelo, în Franța

Ferdinand Lot și Louis Halphen. Intrând în atmosfera seminariilor Sorbonei și la Hautes Etudes, tânărul istoric a avut posibilitatea să stabilească contacte fertile de o deosebită valoare formativă, cu cele mai distinse spirite ale medievalității franceze. În egală măsură a urmat prelegerile de diplomatică ale lui Georges Tassier și exercițiile de paleografie ale lui Alain de Bouard la Ecole des Chartes.

În congruență cu interesul său pentru o istorie comparată a sud-estului european, participă la seminariile de istorie universală ținute de Robert Holtzmann și Fritz Rörig la Berlin, luând astfel contact cu școala istorică germană.

Studiile în străinătate i-au deschis însă și lumea bibliotecilor, permițându-i istoricului să întreprindă ample investigații în marile centre ale spiritualității europene: Milano, Paris, Londra și Oxford, Viena, Berlin, München, Heidelberg sau Leipzig fiind repere ale desăvârșirii unui intens efort de pregătire profesională și tot atâtea puncte în care frecventarea bibliotecilor era completată cu audierea conferințelor unor renumiți istorici ai vremii.

După susținerea doctoratului este numit asistent la Catedra de istorie universală a Universității din Cluj, funcție pe care o va ocupa până în 1941. Din această dată și până la pensionarea sa în 1975, va urca treptele ierarhiei didactice universitare, în cadrul aceleiași instituții de învățământ superior clujene: este suplinitor al conferinței de Istorie medievală (1941-1944), pentru ca din 1944 să devină titularul ei. Din 1962 ocupă postul de profesor titular provizoriu, pentru ca din 1964 să obțină atestarea. Promovat profesor, predă Istoria universală medie și Istoria Bizanțului.

În egală măsură profesorul Pall a fost unul dintre cei mai de seamă colaboratori ai Institutului de istorie din Cluj, în calitate de cercetător principal, de șef al Sectorului de istorie medie și șef de secție, iar în cele din urmă șeful Sectorului de științe auxiliare. Ocupând toate aceste funcții și fiind investit cu multiple responsabilități în orientarea activității științifice într-un sector important al cercetării istorice, s-a distins prin aportul substanțial pe care l-a adus la redactarea volumelor de documente medievale, seria C Transilvania, și la tratatul de Istoria României, contribuind astfel decisiv la cristalizarea unei concepții și practici de editare critică a izvoarelor diplomatice referitoare la istoria evului mediu în Transilvania, în compania unor renumiți medievaliști și latiniști ai Clujului academic, dintre care se cuvine să amintim numele profesorilor Sigismund Jako și Teodor Naum. Se poate afirma că profesorului Pall îi datorăm, în parte, crearea unei școli istorice în domeniul publicării documentelor, unde s-au valorificat din plin cunoștințele și calitățile sale de specialist. Printr-o muncă de adevărat benedictin (după cum aprecia academicianul Pompiliu Teodor activitatea profesorului Pall de la Institutul de Istorie), au rezultat importanțele sale contribuții de diplomatică și cronologie, studiile despre locurile de adevărire sau despre cancelaria voievodală a Transilvaniei de la începutul secolului XVI. Împletind activitatea de catedră cu munca la secția de istorie medievală a institutului, Francisc Pall a fost, fără îndoială, creatorul de fapt al unui centru de medievalistică la Cluj unde s-a conceput editarea documentelor latine în cunoscuta colecție mai sus amintită.

Sunt demne de evidențiat și alte momente din biografia universitară a profesorului Francisc Pall: între 1967-1970 a fost membru al Comitetului național român care a publicat *Repertorium fontium historiae Medii aevi*; în 1970 a fost ales membru al Academiei de Științe Sociale și Politice, iar în 1972, ca o recunoaștere a meritelor didactice și științifice de până atunci, i se conferă titlul de „profesor emerit”.

A vorbi însă despre opera unui istoric doar în termeni cantitativi reprezintă o soluție facilă și adeseori irelevantă, dacă ne gândim că, în ultimă analiză, nu numărul titlurilor dă măsura valorii, ci calitatea acestora, ceea ce contribuie în mod real la progresul istoriografiei. Evident, activitatea științifică a profesorului Francisc Pall, prin bogăția ei tematică, oferă repere pentru o evaluare din ambele puncte de vedere.

La o examinare chiar sumară, cel care se apropie de opera istoricului Francisc Pall va distinge cu ușurință câteva linii directoare. Înainte de toate am remarca faptul că încă de la primele contribuții în domeniul istoriei - studiile apărute în paginile publicațiilor *Revista istorică*¹ și *Revue Historique de Sud-Est Européen*² în 1933 - se fixează limpede două din orientările pe care istoricul le va urma de-a lungul anilor. Dacă primul studiu, *Acte suspecte și false în colecția <<Documentele lui Ștefan cel*

¹ *Acte suspecte și false în colecția „Documentele lui Ștefan cel Mare” a lui Ioan Bogdan în Revista istorică*, 19, nr. 4-6, București, 1933, p. 105-113.

² *Les relations entre la Hongrie et Skanderbeg în Revue Historique de Sud-Est Européen*, 10, nr. 4-6, 1933, p. 119-141.

Mare>> a lui Ioan Bogdan, ne indica propensiunea spre diplomatică, cel de-al doilea, *Les relations entre la Hongrie et Scanderbeg*, ne mărturisește orientarea spre istoria sud-estului Europei., marcând, la rândul său, preocupări de istorie comparată. Foarte curând, în 1936, istoricul se apropie de tema raporturilor europene cu Țările Române, stăruind asupra misiunilor catolice în Moldova („*Raportul călugărului Onufrie din Liov despre misiunile catolice din Moldova (1748)*”, 1936). Cele două direcții care au marcat anii de început ai afirmării științifice vor devenii componentele inseparabile ale unei activități cuprinsă într-o bibliografie care vorbește de la sine despre dăruirea și consecvența unui istoric pentru care erudiția a fost fundamentul necesar al interpretării.

Istoric de solidă informație și acribie critică, profesorului Pall îi datorăm capitolele dense, informate și de respirație europeană din sfera comparatismului românesc. Este de remarcat aici metodologia la care face apel istoricul clujean, metodologie prin care, plecându-se de la general spre particular, de la istoria universală spre fenomenul istoric românesc, Francisc Pall a încercat și a reușit un necesar plus de înțelegere a unei istorii românești desfășurată în strâns raport cu istoria europeană. Stau măturie în acest sens studiile despre raporturile româno-italiene, și italo-albaneze însoțite de materiale inedite din arhivele străine³, studiile consacrate lui Iancu de Hunedoara și politiciii acestuia în lupta antiotomană⁴, precum și cercetările dedicate acțiunilor lui Skanderbeg⁵, Vlad Țepeș sau înfruntărilor de la Nicopole și Varna⁶. Toate acestea reprezintă o indiscutabilă probă despre valoarea contribuțiilor istoricului la dialogul teritoriilor românești cu lumea europeană. Pe calea deschisă de Nicolae Iorga la noi și cu sugestiile comparatismului istoric din deceniul al treilea al secolului, istoricul clujean a venit în întâmpinarea unui mai vechi deziderat al istoriografiei noastre naționale, acela de a fixa rolul istoric al fenomenului românesc în istoria acestor părți de lume.

Deși activitatea istoricului a cuprins arii întinse din istoria evului mediu și epocii moderne în legătură cu fenomenele istorice ale Europei Centrale și Orientale, încă de la început cercetările sale au inclus –prin teza de doctorat –tema cruciadei târzii, una din direcțiile inaugurate de Nicolae Iorga. Ulterior, tema va rămâne constant în atenția lui, prin cercetările dedicate acțiunilor românești în câmpul luptei antiotomane de la mijlocul secolului XV.

În acest context, al cercetărilor ce vizează tematica cruciadelor, să remarcăm cu deosebire, studiul de mare valoare *Les croisades en Orient au bas Moyen Âge. Observations critiques sur l'ouvrage de M. Atiya*, (în *Revue Historique du Sud-Est Européen*-1942), o demonstrație a virtuților critice și stăpânire perfectă a surselor. Cu acest prilej s-a pledat convingător pentru ideea locului pe care îl ocupă realmente cruciada târzie în amurgul Evului Mediu, în contrast cu tratarea ei în istoriografia universală. Plecând de la cartea profesorului egiptean *The Crusade in the later Middle Ages*, cu gândul la o recenzie, totul i-a înfățișarea unei contribuții științifice. Semnalând rolul lui Nicolae Iorga în conturarea subiectului, profesorul Pall a înscris atunci o contribuție de maturitate științifică, fapt mărturisit apoi de ecourile ce au urmat publicării studiului, în prestigioase reviste de specialitate.

³ *Date inedite privitoare la legăturile culturale italo-române din mijlocul veacului al XVII-lea*, în *Studii italiene*, 1940, 6, p. 45-60; *Relațiile comerciale dintre brașoveni și raguzani (cu documente inedite despre negoșul lânii în anul 1578)*, în *Revista arhivelor*, nr. 1, București, 1958, p. 93-120; *I rapporti italo-albanesi intorno alla metà del secolo XV. (Documenti inediti con introduzione e note storico-critiche)*, în *Archivio Storico per le Province Napoletane*, 1965, 4, Napoli, p.123-226; *Relazioni di Giovanni di Hunedoara con l'Italia negli anni 1452-1453. (Documenti inediti preceduti da uno studio)*, în *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, 1975, 13, (I), nr. 3; II, nr. 4, p. 559-594.

⁴ *Vezi Intervenția lui Iancu de Hunedoara în Țara Românească în anii 1447-1448*, în *Studii. Revistă de istorie*, 1963, 16, nr. 5, p. 1049-1072; *Le condizioni e gli echi internazionali della lotta antiottomana del 1442-1443 condotta da Giovanni di Hunedoara*, în *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, 1965, 3, nr. 3-4, p. 433-463; *Skanderbeg et Iancu de Hunedoara*, *ibid.*, 1968, 6, nr. 1, p. 5-21; *Preteso scambio di lettere tra Giorgio Brankovich, principe di Serbia, et Iancu de Hunedoara (Hunyadi) a proposito del pericolo ottomano intorno al 1450*, *ibid.*, 1974, 12, nr. 1, p. 79-86; *De nouveau sur l'action de Janco de Hunedoara (Hunyadi) en Valachie pendant l'année 1447*, în *Revue Roumaine d'Histoire*, București, 1976, 15, nr. 3, p. 447-463; *Intervenția lui Iancu de Hunedoara în Țara Românească și Moldova în anii 1447-1448*, în *Studii. Revistă de istorie*, 1963, 16, nr. 5, p. 1049-1072.

⁵ *Vezi Une nouvelle histoire de Skanderbeg (Remarques sur le livre de M.Gegaj)* în *Revue Histoire de Sud-Est Européen*, 1937, 14, nr. 10-12, p. 293-306; *Di nuovo sulle biografie Skanderbegiane del XVI secolo*, în *Revue des Etudes Sud-Est Européennes*, 1971, 9, nr. 1, p. 91-101. *Considerazioni sulla partecipazione Veneziana alla crociata di Nicopoli (1326)*, *ibid.*, 1969, 7, nr. 1, p. 187-197.

⁶ *Considerazioni sulla partecipazione Veneziana alla crociata di Nicopoli (1326)*, *ibid.*, 1969, 7, nr. 1, p. 187-197; *Un moment décisif de l'histoire du sud-est européen: La croisade de Varna (1444)*, în *Balkanica*, 1944, 7, nr. 1, p. 102-120.

De altfel studiile sale consacrate cruciadelor constituie un capitol reprezentativ de istorie europeană a evului mediu târziu, recomandându-l pe istoric drept o autoritate în sfera acestor preocupări. Aceste demersuri istoriografice, ce încorporează problematica cruciadelor, mereu diversificate de noi descoperiri și clarificări, colaborează, într-o manieră concentrică, la lămurirea uneia din marile probleme ale sud-estului european. Cel care dedicase un curs universitar cruciadelor clasice⁷, la valoarea unei reale contribuții științifice, demonstra, prin însemnatele sale cercetări, ideea, azi acceptată, a ceea ce s-a definit ca cruciadă târzie în istoria continentală. Stăpân pe informația istorică a izvoarelor medievale, profesorul universității clujene accentuează astfel, rolul centrului și sud-estului european în istoria confruntărilor cu Imperiul otoman.

Dar chiar și într-o astfel de operă încă de la început riguros orientată spre o problematică fundamentală, există și alte elemente complementare, rezultate din cercetarea principală. Studii ce vizează istoria Franței⁸, istoria Cehiei⁹, bizantinologia¹⁰ sau raporturile comerciale ale Țărilor Române¹¹, nu fac decât să sporească prestigiul științific al istoricului. Bibliografia adiacentă acestor incursiuni, prin titlurile care, începând cu anul 1933, s-au asociat sistematic, conturând problematica de istorie universală în istoriografia românească, dă măsura valorii și competenței științifice a istoricului Pall. Să recunoaștem că bogăția și varietatea acestor preocupări câștigă semnificații suplimentare dacă le raportăm la ambianța istoriografică interbelică. Ne referim la stadiul de atunci al studiilor de istorie universală și comparată pe care le promova Nicolae Iorga și profesorul Constantin Marinescu, conștienți de necesitatea unei investigări pe terenul istoriei universale, în care să fie integrat și fenomenul istoric românesc.

Cercetând în acești ani cruciadele Evului Mediu târziu și semnificația lor, profesorul Pall a reluat tema Skanderbeg, prin cercetarea monografică a istoricului umanist Berletius, autorul *Istoriei lui Skanderbeg (Historia Scanderbegi)*. Studiul dedicat istoricului umanist de origine italiană și istoriei sale (*Marino Barlezio. Uno storico umanista*, în *Mélanges d'histoire générale*, 1938), confirmă erudiția autorului, deja demonstrată convigător, într-o recenzie consacrată unei cărți despre Skanderbeg, carte publicată sub titlul *Une nouvelle histoire de Skanderbeg (Remarque sur le livre de M. Gegaj*, în *Revue Historique du Sud-Est Européen-1937*). Se distinge o profundă familiarizare cu orizonturile umanismului italian, cu tot ce solicita o discuție de istoria istoriografiei, văzută însă și din punctul de vedere al izvorului pe care cartea umanistului amintit îl reprezenta pentru istoria lui Skanderbeg și a sud-estului Europei. Studiul relevă deasemenea o dimensiune foarte importantă a activității lui Francisc Pall, și anume aceea care leagă raporturile istoriografiei române cu istoriografia europeană, istoricul dovedind o introducere perfectă în problematica istoriei istoriografiei. Studiul despre Berletius este o elocventă dovadă despre modul în care erudiția se împletește cu istoria ideilor. El rămâne reprezentativ pentru nivelul la care s-au ridicat preocupările de istorie universală în cultura istorică românească în această perioadă. De aici vor pleca următoarele cercetări pe cel puțin două direcții, complementare celor pomenite, și anume cele consacrate lui Skanderbeg și Iancu de Hunedoara, relațiilor acestora cu forțele antiotomane, la care se cuvine să asociem raporturile italo-albaneze. Primele vor ocupa un spațiu întins în preocupările istoricului în deceniul al șaselea și la începutul celui de-al șaptelea, celelalte se cantonează în anii din urmă, în special din 1966 încoace.

În sfera aceluiași preocupări de istorie universală sunt de amintit și studiile despre fenomene ale istoriei moderne, despre Maximilian Transylvanus¹², autorul unei narațiuni despre expediția lui Magellan, și studiile despre Reforma religioasă¹³ sau despre misiunile catolice în Țările Române¹⁴, la

⁷ *Cruciadele. Curs de istorie universală. (sec.XI-XIII)*. Cluj-Napoca, 1948, 357 p.

⁸ *Structura socială a Franței după tratatul de drept feudal al lui Beaumanoir*, în *Studii și cercetări de istorie*, Cluj-Napoca, 1956, 7, nr. 1-4, p. 45-66.

⁹ *Documents inédits du XIV et du XV siècles concernant la Bohême*, în *Folio Diplomatica.*, Brno, 1971, 1, p. 253-266.

¹⁰ *Byzance à la veille de sa chute et Iancu de Hunedoara (Hunyadi)*, în *Byzantinoslavica*, Praga, 1969, 30, nr. 1, p. 119-126.

¹¹ *Iancu de Hunedoara și confirmarea privilegiului pentru negoțul brașovenilor și al bârsenilor în 1443*, în *Anuarul Institutului de Istorie*, Cluj-Napoca, 1966, 9, p. 63-84.

¹² *Maximilian Transylvanus, autor al relatării despre expediția lui Magellan*, *ibid.*, 1964, 7, p. 35-95.

¹³ *Über die sozialen und religiösen Auseinandersetzungen in Klausenburg in der Zweiten Hälfte der 16. Jh. und ihre polnisch-ungarischen Beziehungen*, în *Studia Historica*, Budapesta, 1963, p. 313-328; *Frământările sociale și religioase din Cluj în jurul anului 1570*, în *Anuarul Institutului de Istorie*, Cluj, 1962, 5, p. 7-34; *Fragen der Renaissance und der Reformation in der Geschichte Rumäniens*, în *Forschungen*, Sibiu, 1966, 9, nr. 2, p. 5-27.

care asociem o seamă de investigații consacrate istoriei românești în legătură cu alte fenomene ale istoriei europene. Derivate din problematica cruciadei târzii, acestea deschid noi perspective asupra istoriei evului mediu românesc, și confirmă încă odată efortul științific al profesorului Pall, de a privi fenomenul istoric românesc într-un ansamblu mai larg, european, prin recursul la aceeași metodă în abordarea tematicii: de a ajunge, în manieră concentrică, de la general la particular, de la universal la regional și local.

Toate aceste cercetări alcătuiesc un adevărat florilegiu istoric care atestă existența la Cluj, în ambianța universității, a unei orientări istoriografice în spațiul istoriei universale, unde, alături de Constantin Marinescu, profesorul Pall deține un loc prioritar în preocupările de istorie universală. Din păcate, desființarea în 1948 a Institutului de istorie universală de la Cluj, întreruperea contactelor cu Occidentul, a împiedicat continuarea cercetărilor de istorie universală ale profesorului Francisc Pall, așa cum ele se prefigurează prin contribuțiile publicate în *Revue Historique du Sud-Est Européen*. Începe astfel o nouă etapă a abordării tematice în scrisul istoric a lui Francisc Pall, cercetările acestuia fiind orientate cu preponderență spre problematica istoriei românești. Se poate spune că noua orientare istoriografică a profesorului Pall după trecerea pragului celei de-a doua jumătăți a secolului XX, eclipsează – din punct de vedere al numărului titlurilor-- subiectele de istorie universală propriu zisă care l-au consacrat ca istoric. A fost indiscutabil o mare pierdere pentru istoriografia românească, deoarece profesorul Pall era în măsură să creeze la Cluj o școală de istorie universală pe urmele lui Constantin Marinescu.

O mențiune deosebită trebuie acordată studiilor sale privind științele auxiliare ale istoriei. În acest sens, de un interes aparte rămân lucrările sale de referință: *Cronologia documentelor privind Transilvania (sec.XI-XV)*, în *Documente privind istoria României. Introducere*. vol. I, 1956, și *Diplomatica latină cu referire la Transilvania (sec.XI-XV)*, în *Documente privind istoria României. Introducere*, vol II, 1956. În același context nu pot fi trecute cu vederea o serie de alte contribuții științifice precum studiile *Cancelaria voievodului Transilvaniei la începutul secolului al XIV-lea*, în *Revista arhivelor*, 1960, 3, nr.1 sau *Contribuții la problema locurilor de adevărire din Transilvania medievală (sec.XIII-XV)*, în *Studii și materiale de istorie medie*, 1957, 2, care, împreună cu cele deja menționate, constituie instrumente de lucru indispensabile medievisticii, pe teritorii istorice mai puțin defrișate sau pur și simplu împovărate de incertitudini, aducând o contribuție de seamă în domeniul diplomatiei și cronologiei. Rămân pe deplin valabile prin caracterul sistematic și claritatea expunerii, de asemenea, redactările sale din tratatul de *Istoria României* (vol. II., 1962) referitoare la *Organizarea politică, administrativă, juridică și militară a Transilvaniei în sec. XIV și prima jumătate a sec. XV*. În alți termeni, în cei ai progresului medievisticii românești, prin studiile amintite, Francisc Pall a pus la Cluj temeliele muncii de editare critică a izvoarelor medievale.

Varietatea spectrală a cercetărilor istoricului Pall capătă noi valențe tematice în perioada exilului său în Germania. De data aceasta demersurile lui se orientează spre începuturile epocii moderne din Transilvania, mai exact spre studiul exilului lui Inochentie Micu Klein, episcopul greco-catolic al Transilvaniei, subiect de care istoricul a fost interesat încă din timpul studiilor sale italiene, în cercetările din arhivele Vaticanului.

În ultimul deceniu al vieții, Francisc Pall a încercat astfel să restituie un important capitol din istoria afirmării naționale românești, reconstituind, pe temeiul unor surse inedite, încercările la care a fost supus ilustrul episcop în perioade exilului roman. Studiul -intitulat *Ein Siebenbürgische Bischof im Römischen Exil. Inochentie Micu Klein (1745-1768). Studien und unveröffentliche. Dokumente* (1991), dimpreună cu anexele sale, este o excepțională monografie care a dus mai departe cunoașterea istorică inițiată de Augustin Bunea și desăvârșită de David Prodan sub aspectul reconstituirii ideologiei politice transilvănene din secolul XVIII, o lucrare excepțională, critică prin excelență, la istoria renașterii naționale române. Într-un anumit sens, lucrarea este și un testament istoriografic prin onestitatea interpretării care a ocolit spiritul confesional sau patriotard (Francisc Pall fiind român

¹⁴ *Raportul călugărului Onufrie din Liov despre misiunile catolice din Moldova (1748)*, Imprimeria Națională, București, 1936, p. 605-626; *Renseignements inédits sur l'activité dominicaine dans l'Europe du sud-est (XV-XVI siècles)*, în *Revue Histoire du Sud-Est Européen*, 1945, 22, p. 256-263.

greco-catolic), oferind o expunere echilibrată și critică, o remarcabilă contribuție la istoria secolului XVIII în sfera istoriei central-europene, în care s-au împletit acțiunile catolicismului roman cu politica habsburgică, în replică la mișcarea politică românească. Datorită reconstituirii făcute pe baza unei informații documentare de o rară bogăție, istoricul a relevat interferențele tendințelor politice și religioase în spațiul românesc. Lucrarea este un model de analiză, în care rigoarea medievalistului și cunoașterea instituțiilor catolice din secolul XVIII au colaborat la restituirea unui capitol reprezentativ al istoriei naționale.

Paginile dedicate marelui episcop sunt o contribuție la cunoașterea istoriei românilor ardeleni într-un timp în care acțiunea națională a stârnit opoziția forțelor politice coalizate, a Stărilor transilvane, a Curții Vieneze și a Curiei Romane, care nu au întârziat să-l înlăture din demnitatea episcopală. Lucrarea sus menționată a fost alcătuită și întregită pe baza unor studii anterioare publicate între 1979-1988 în revista *Apulum* sub îngrijirea profesorului Iacob Mârza¹⁵. Această lucrare încheie o operă, reprezentativă nu atât prin numărul de pagini, multe la număr și ele, ci prin valoarea științifică a contribuțiilor care au luminat istoria central și sud-est europeană și deopotrivă istoria românească.

În îndelungata sa activitate, de aproape șase decenii, Francisc Pall ne lasă moștenire - pe lângă exemplul unui mare profesor la catedra de istorie universală pe care a onorat-o cu o devoțiune unanim apreciată de colaboratori și studenți - și o operă istoriografică peste care nu se va putea trece ușor, căci ea încorporează contribuții fundamentale în problematica abordată. Cruciada târzie; efortul antiotoman al popoarelor din sud-estul european și marile personalități militare și politice pe care l-au ilustrat: Skanderbeg și Iancu de Hunedoara; umanismul și reforma religioasă și implicațiile lor în istoria Țărilor Române; misiunile catolice în aceste regiuni; viața și personalitatea episcopului Inochentie Micu, căruia i-a consacrat o monografie în care se oprește pe larg asupra exilului său roman; contribuțiile substanțiale aduse progresului științelor auxiliare prin studiile privind diplomația și cronologia Transilvaniei medievale - iată doar câteva din domeniile în care a excelat medievalistul clujean, dintr-un spectru tematic mult mai larg.

Astăzi, când numele lui Francisc Pall se rostește la timpul trecut, (a murit la Trenreut, în Germania, pe 25 septembrie 1992, departe de colaboratori și prieteni), rămâne în urma istoricului o operă care a făcut să înainteze frontiera cunoașterii istorice. A continuat în istoriografia noastră tradiția cercetărilor sud-est europene pe care le-a luminat în relație cu istoria central-europeană la nivelul evului mediu târziu; a fost creatorul la Cluj, la Institutul de istorie, a unei autentice școli de editare a documentelor medievale în legătură cu ariile disciplinare ale științelor auxiliare; a format, paralel cu editarea documentelor, specialiști care să-i continue opera la Institutul de istorie română și central sud-est europeană și a fost, în același timp, un exemplu de atitudine inflexibilă în raport cu presiunile exercitate asupra corpului istoriografic în timpul regimului totalitar.

Spirit cultivat prin lectură foarte întinsă, asimilată metodic, de un orizont istoriografic larg, de o varietate excepțională a surselor și autorilor pe care i-a frecventat, cum puțini istorici și le-ar putea revendica asemeni lui din generațiile care i-au succedat lui Nicolae Iorga, Francisc Pall făcea parte neîndoiește din elita medievaliștilor români, alături de Gheorghe Brătianu și Mihai Berza, cu care se înrudește prin capacitatea de cuprindere a contextului universal al trecutului istoric, prin strădania epuizării, ca examen critic, a surselor de informație și, nu în ultimul rând, prin acuratețea redactării frazei destinate scrisului tipărit, cultivată până la perfecțiune.

În perioada postbelică n-a fost un răsfățat al regimului, dimpotrivă, cei care orchestrau politic știința istorică românească au încercat pe cât posibil marginalizarea lui, fără însă a se putea lipsi total de aportul său reprezentativ pentru imaginea în exterior a țării, istoricul clujean fiind un ambasador cu bune servicii ale istoriografiei române la câteva importante reuniuni științifice internaționale, cu comunicări și intervenții remarcabile și remarcate la congresele mondiale ale istoricilor de la Stockholm (1960), Viena (1965), la primul Congres internațional de studii balcanice și sud-est

¹⁵ *Formația școlară a lui Inochentie Micu-Klein*, în *Apulum*, 1981, 19, p. 229-238; *Inochentie Micu-Klein, deschizător al luptei de emancipare națională a românilor transilvăneni: câteva îndreptări și întregiri*, *ibid.*, 1982, 20, p. 193-205; *Cele dintâi acțiuni ale lui Inochentie Micu-Klein în exilul său din Roma, în 1745*, *ibid.*, 1983, 21, p. 207-230; *Noi acțiuni ale lui Inochentie Micu-Klein pentru revenirea în patrie din exil, în 1746*, *ibid.*, 1985, 22, p. 145-159; *Conflicul lui Inochentie Micu-Klein cu Petru Aron*, *ibid.*, 1986, 23, p. 223-238; *Inochentie Micu-Klein și cancelarul Kaunitz*, *ibid.*, 1989, 26, p. 389-404.

europene de la Sofia (1966), la Simpozionul de studii albanologice de la Tirana (1968) sau la al 14-lea Congres internațional de studii bizantine de la București (1971). O recunoaștere internațională a competențelor sale de medievist rezultă de altfel de timpuriu, din recenziile apărute la lucrările sale în revistele străine de specialitate, din lucrările solicitate a fi publicate în aceste reviste, din colaborarea la lucrări generale cu subiecte de istorie universală medievală.

Incapabilă de recunoașterea meritelor sale științifice, lucru de înțeles până în decembrie 1989, Academia Română s-a arătat indiferentă în ce-l privește pe Francisc Pall și după această dată. Însă există întotdeauna și o altă ierarhie, neoficială sau neoficializată a valorilor naționale, mai aproape de adevăr, aceea a meritelor reale, probate prin ceea ce rămâne într-o știință nu neapărat prin cantitate și mediatizare propagandistică de circumstanță, ci prin calitatea operei. Ne adresăm acestei recunoașteri pentru a putea conchide că Francisc Pall a fost unul din marii învățați ai științei noastre istorice, din cei câțiva, nu mulți, medieviști autentici din vechea școală istoriografică română, și că prin dispariția sa lasă în acest domeniu un mare gol. Va trece probabil mai multă vreme până ce un urmaș, demn de valoarea lui, să reînnoade și să continue firul cercetărilor sale.

MIRCEA SUMA

PARTICULARITÉS DE L'ÉCRITURE HISTORIQUE CHEZ FRANCISC PALL

RÉSUMÉ

La ci-présente étude surprend aussi bien des données biographiques de l'historien Francisc Pall, que les principaux traits caractéristiques de son écriture historique. Tout en étant un historien détenant une solide information et faisant preuve d'acribie critique, Francisc Pall a apporté sa contribution dans de nombreux domaines de l'histoire médiévale, tels : la diplomatie, les sciences auxiliaires de l'histoire, les rapports commerciaux des Pays Roumains, l'ensemble des problèmes des croisades. En ayant comme point de départ dans la méthodologie de ses recherches le cas général pourvu d'arriver à celui particulier, l'histoire universelle pourvu d'arriver au phénomène roumain, l'historien a réussi apporter une contribution importante à l'intégration du phénomène historique roumain dans l'histoire de l'Europe Centrale et de Sud-Est.